

TNC AKTUELLT

Årgång 15(1973):2

Tekniska Nomenklaturcentralen · Box 43 041 · 100 72 Stockholm 43 · Tfn 08-84 04 90

TERMINOLOGIARBETETS GRÄNSER

Den nyligen färdigställda verksamhetsberättelsen för år 1972 ger i samlad form uttryck åt vad TNC-Aktuellts läsare genom lägesbeskrivningar blivit informerade om: att terminologiarbetet har en spännvidd som kan verka förbryllande för den enskilde specialisten. Områden som rymdteknik och samhällsplanering, hållfasthet och avloppsteknik, kärnteknik och sjukvårdsanläggningar kan ytligt sett synas ha få beröringspunkter. Det är riktigt, och viktigt, att specialiteternas begrepp måste konsolideras i en kärna av facktermer med specifik betydelse och inriktning. Det är emellertid blott skenbart, att dessa termer är ointressanta utanför specialiteten. Tänkande och tillämpning är i stigande grad tvärfackliga fenomen, och ett ständigt växelspel kännetecknar det som med ett internationellt gångbart ord kallas den interdisciplinära situationen.

Därtill kommer också det ofrånkomliga samspelet i ett språkligt sammanhållet samhälle, som kräver att facktermer, med bevarande av sin integritet, skall göras tillgängliga i erforderlig utsträckning för olika samhällsintressen: lagstiftning, administration, politik.

Överblick och samordning motiveras slutligen av de språkliga uttrycksmedlens gränsöverskridande karaktär; termerna vandrar utan krav på uppehållstillstånd in på »främmande» mark.

Vid sidan av det interdisciplinära mönstret har terminologiarbetet också den internationella modellen. I ett nyligen utgivet betänkande Att internationalisera universiteten har UKÄs internationaliseringsutredning framhållit, att ett av utbildningsmålen för universitetens insatser bör vara att förmedla fördjupade insikter i fackets terminologi på minst två språk. Den ständiga förskjutningen av perspektiven från det nationella till det globala planet gör att ansträngningar måste sättas in för att övervinna det språkliga initialmotståndet hos fackspecialister; detta kan ske genom stödkurser bl.a. i fackterminologi.

INNEHÅLL

TERMINOLOGIARBETETS GRÄNSER	1
DATAMASKINELLA METODER I TERMINOLOGISKT ARBETE	2
PROJEKTARBETE	2
NYA ORDLISTOR, TNC 51 OCH TNC 52	3
TERMFRÅGOR I URVAL	4

I det rationaliseringsarbete som fortlöpande bedrivs inom TNC ingår också studier av metoder för att snabbt få fram dokumentation om termer. Maskinella system för behandling av excerpterat material och för selektiv sortering av delposter i ordlistor kan bli värdefulla hjälpmedel för planeringen. Det blir därigenom också lättare att bedöma gränsdragning för olika projekt och avstämning mot internationellt material.

En diskussion om hjälpmedel i det moderna terminologiarbetet anordnas i anslutning till representantförsamlingens vårsammanträde den 15 maj 1973. Detta sammanträde som arrangeras i samråd med Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB, har temat **Insamling, lagring och spridning av termer**, med följande underrubriker:

Terminologi och nomenklatur: önskemål och krav

Termbank och datasättning: hjälpmedel i det terminologiska arbetet

Tillfälle att närvara kan eventuellt beredas den som är särskilt intresserad av dessa frågor. Förfrågan riktas till TNCs kansli, telefon 08-84 04 90.

DATAMASKINELLA METODER I TERMINOLOGISKT ARBETE

I mitten på 1960-talet påbörjade TNC en undersökning av möjligheterna att ta i bruk maskinella hjälpmedel för ordlistearbetets rationalisering. Då en snabb utveckling av de tillgängliga metoderna kunde förväntas, var en omedelbar lösning inte möjlig att genomföra. Genom ekonomiskt stöd från Statens Tekniska Forskningsråd (numera Styrelsen för Teknisk Utveckling) kunde TNC år 1968 anlita civilingenjör Olle Dopping som utredningsman för ett utvecklingsarbete avseende datamaskinella metoder i terminologiskt arbete.

Utredningen delades in i fem etapper. Den första etappen, kallad **Rationaliserad listproduktion**, avsåg datamaskinell redigering, sortering, komplettering och utskrift av manuskript till ordlista. Etapp 2, **ADB-sättning**, avsåg integration till automatisk fotosättning av den färdiga ordlistan. Etapp 3, **Registervård**, gällde överföring av TNCs kortregister till ett datorminne och utveckling av metoder för återvinning av information på olika sätt. Etapp 4, **»Multipel access»**, syftade till att ansluta terminaler till en dator. Den sista etappen, etapp 5, **Databank**, innebar att nomenklaturinformationen organiserades på sådant sätt i ett datorminne att intressenter på olika orter direkt kan sätta sig i förbindelse med datorn och omedelbart få svar på nomenklaturfrågor.

Utvecklingsarbetet gällde i början etapp 1 och 2. Vid årsskiftet 1969/70 inleddes ett samarbete med Almqvist & Wiksell Boktryckeri AB (numera Almqvist & Wiksell Informationsindustri AB). Det första ordlistearbetet som hanterades med den nya tekniken blev Miljöordlistan, TNC 50. I maj utkommer ytterligare två ordlistor som framställts på samma sätt. Det är TNC 51, Vattenordlista 3, och TNC 52, Plan- och byggtermer.

Utgående från hanteringsproblem av TNCs samlade information och i samband med ett pågående projekt som gäller uppbyggnad av en termbank inom plan- och byggområdet, kommer etapp 3, **Registervård**, att utvecklas. Detta får med stor sannolikhet till följd att även etapp 4, **»Multipel access»**, kommer att studeras. Den sista etappen, **Databank**, är en fråga på längre sikt.

PROJEKTARBETE

Plan- och byggterminologi

Bland TNCs äldre ordlistor ingår en träteknisk ordlista, TNC 23. Denna är nu i behov av revidering och komplettering. Som ett led i en sådan översyn har förslag framkommit att utarbeta en träbyggnadsordlista. Ett initiativ härtill har tagits av Träinformation AB. Behovet av en sådan ordlista motiveras främst av två förhållanden. För det första används många ålderdomliga uttryck som inte är kända utanför en begränsad krets. En konsolidering och modernisering av terminologin är därför önskvärd. För det andra ställer de många internationella kontakterna stora krav på precisa definitioner.

Den inom plan- och byggområdet arbetande PB-kommittén har också funnit att arbetet på en träbyggnadsordlista väl passar in i pågående verksamhet inom detta område.

Den planerade träbyggnadsordlistan beräknas omfatta ca 300 termer med definitioner och får term motsvarigheter på i första hand engelska, eventuellt även på andra språk. I själva ordlistearbetet kommer bl a frågan om benämning på olika element i samband med trähusproduktion att tas upp, t.ex. planelement, ytelement, volymelement, storelement, rumselement.

Värmebehandlingsterminologi

Arbetsgruppen för värmebehandlingsterminologi har nu behandlat insamlat termmaterial inom områdena metallfysik, värmebehandlingens förutsättningar och värmebehandlingsmetoder. Resultatet är ca 240 definierade och kommenterade termer. Ett avsnitt med termer för ugnar och annan utrustning är ännu inte bearbetat. Vissa önskemål har framförts om att hithörande termer skall komma med i ordlistan. Det är dock osäkert om saken skall bedömas vara av tillräckligt intresse för att motivera en förskjutning av tidschemat. Alternativet är att vid senare tillfälle ta upp hela värme- och ugnstekniken till samlad behandling, alltså utan begränsning till värmebehandlingsområdet.

Tidigt under hösten 1973 planeras en sammandragning av ledningsgruppen. Syftet är att få beslut om materialets fortsatta behandling. Förslag kan komma att framställas av en remissutgåva och distribution till ett antal fackmän, bl.a. TNCs termreferenter på området, samt till organisationer och företag.

NYA ORDLISTOR

TNC 51, Vattenordlista 3

Denna ordlista, som har underrubriken VA-tekniska termer, utgör tredje och sista delen i serien Vattenordlistor och omfattar termer för vattenrening och distribution, avloppsvattnets rening och slambehandling.

Termerna har insamlats, bearbetats, granskats och i olika omgångar remissbehandlats efter samma linjer som termerna i de förut publicerade delarna, Vattenordlista 1, TNC 41, och Vattenordlista 2, TNC 45. Som sakkunniga i arbetet har anlitats docenten i fysiologisk botanik vid Lunds universitet, fil.dr Artur Almestrand, Sydsvenska Ingenjörbyrån, och civilingenjör Victor Jansa, Vattenbyggnadsbyrån, tidigare speciallärare vid Institutionen för vattenförsörjnings- och avloppsteknik vid KTH. I arbetsgruppen har dessutom ingått TNCs verkställande direktör Einar Selander, varjämte gruppens tidigare sekreterare, avdelningsdirektör Nils Ahlgren, Statens naturvårdsverk, medverkat i arbetets uppläggning. Ett antal juridiska termer av betydelse för området har utarbetats i nära samråd med hovrättsrådet Gösta Dyrssen, ordförande i Vattenlagsutredningen.

Utredningsarbetet har möjliggjorts genom ekonomiska bidrag från Statens naturvårdsverk och Statens råd för vetenskaplig information och dokumentation (SINFDOK).

Ordlistan, som omfattar ca 725 termer, är uppställd i alfabetisk ordning med definitioner på svenska och med term motsvarigheter på engelska, franska, tyska och finska. Hänvisningsregister finns för de främmande språken.

Utgivningen är planerad till maj månad. Priset blir 30 kr, mervärdesskatt inräknad, och ordlistan finns att köpa i bokhandeln och genom Sveriges Standardiseringskommission.

TNC 52, PLAN- OCH BYGGTERMER

I TNCs publikationsserie har nu utkommit TNC 52, Plan- och byggtermer, som omfattar ca 200 termer med definitioner på svenska. Den är uppställd i systematisk ordning med följande gruppering:

fysisk planering; fastighetsbildning/fastighetsbestämning/fastighetsregister; egendom/fastighet; hus/bostadshus/lokalhus; bostad/lägenhet/våning; rum/lokal; byggnadsmått.

Inom varje grupp är termerna ordnade systematiskt. Dessutom finns ett alfabetiskt register.

Ordlistan utgör avslutning på ett arbete som påbörjades under 1960-talets senare hälft inom Statens institut för byggnadsforskning. I detta arbete medverkade företrädare för ett stort antal centrala verk och andra organ. Resultatet överlämnades år 1970 till TNC för översyn och publicering. Omkring årsskiftet 1971/72 bildades en särskild kommitté med förankring i TNC för frågor rörande plan- och byggterminologi, PB-kommittén. Kommittén har utvärderat och bearbetat det överlämnade materialet. Sakkunniga inom ett antal myndigheter, verk och organisationer har lämnat värdefulla synpunkter. Kommittén består av biträdande länsarkitekt Tord Fagerberg, ordförande, civilingenjör Lennart Hultenberger, överingenjör Rolf Leth från BSAB, civilingenjör Gunnar Ryhre från SBEF och direktör Einar Selander från TNC. Civilingenjör Folke Molin från Sven Tyrén AB har varit utredningsman.

Det har inte legat inom ramen för uppgiften att göra ordlistan flerspråkig. Visst samband har emellertid upprättats med pågående internationellt arbete. I det framtida ordlistearbetet kommer behovet av utländska term motsvarigheter att beaktas.

Utredningsarbetet har möjliggjorts genom ekonomiskt stöd från Statens råd för byggnadsforskning.

Ordlistan beräknas utkomma i maj månad och priset blir 20 kronor, inklusive mervärdesskatt. Ordlistan säljs i bokhandeln och genom Sveriges Standardiseringskommission.

TERMFRÅGOR I URVAL

I sin rådgivande verksamhet har TNC uttalat sig över följande termfrågor. Ställningstagandet, som det formuleras här, berör i regel endast ett av flera tänkbara terminologiska problem förknippade med termen.

Motsvarigheter på främmande språk anförs i regel endast när de haft betydelse för frågans formulering. Oftast har därvid den rådsökande efterlyst svensk översättning av ett utländskt ord, vars betydelse är mer eller mindre klart definierad i frågan. I TNCs förslag till svensk term ingår då alltid ett ställningstagande till betydelseområdet. Av de till TNC framförda frågorna är ca 25 % av denna typ. Engelskan är det alldeles dominerande utgångsspråket.

kolsyrasnö	när koldioxid från högt tryck tillåts expandera i fria luften bildas fast koldioxid i form av flingor; detta material kan kallas kolsyrasnö trots att ordet kolsyra egentligen syftar på koldioxiden i löst eller hydratiserat tillstånd
torris	pressat till block eller annan form kan kolsyrasnö träffande kallas torris; denna kan inte smälta utan sublimerar i fria luften
system	den gängse definitionen på ordet system (en samling komponenter och relationerna mellan dem) medger användning i sammansättningar som ytbehandlingsystem, korrosionsskyddssystem osv.; komponenterna i ett system kan alltså utgöras av både åtgärder och produkter samtidigt
beläggning	ordet beläggning betraktas av TNC som en klassificeringsgrundande term och används därför oberoende av skiktjocklek och material
väveriteknik	teknik tillämplig i väveri, dvs. för yrkesmässig framställning av väv, bör kallas väveriteknik medan ordet vävningsteknik (hellre än: vävteknik) i sin betydelse bör begränsas till teknik för väv och vävstol
isodensitetslinje	linje som sammanbinder punkter i ett material med samma densitet bör kallas isodensitetslinje hellre än isodenslinje; även om det senare ordet är riktigt bildat är det knappast tydligt nog
laminär	ordet laminär (av lamina, tunn skiva) föredras såsom mer ursprungligt än det likabetydande ordet lamellär (av lamella, liten tunn skiva)
ljudband	ordet ljudband är den naturliga motparten till ord som bildband, databand osv.; den speciella betydelsen hos ordet ton (ljud av viss frekvens) gör formen tonband mindre lämplig
tryckdifferens	<p>i valet mellan orden tryckdifferens och differenstryck ges företräde åt det förra; det är ofta vilseledande att uppfatta företeelsen som ett slags tryck, artskilt från andra, något som den senare bildningen kunde förleda till</p> <p>i tillämpliga delar gäller denna rekommendation även andra sammansättningar med -differens; det bör dock påpekas att treledade sammansättningar, t.ex. namn på don, ofta med full rätt börjar med differens-: en differenstryckmätare är således en tryckmätare som karakteriseras av att den mäter en tryckdifferens</p>
enhetslast E unit load	en enhetslast behöver inte ingå i en serie av likartade laster; karakteristiskt är att den består av en samling föremål som hopförts till en enhet och hanteras som en enhet genom ett helt transportförlopp
förbrukningsverktyg E consumable type tool	till skillnad från ett engångsverktyg som bara skulle kunna användas i en operation kan ett verktyg som inte slipas eller på annat sätt åter görs brukbart efter nedslitning eller motsvarande kallas förbrukningsverktyg

rapport	om en redogörelse eller ett meddelande i skriftlig eller muntlig form kallas rapport så utsäger detta att den riktas till en högre instans
rörbalk E hollow section	i analogi med U-balk, I-balk osv. kan ordet rörbalk användas för ihålig, cylindrisk, två-dimensionellt bestämd formvara avsedd för bärande konstruktion e.d.
godstorg E marshalling area	ett utrymme i anslutning till förvaringsplats (lager, förråd e.d.) där material eller färdig produkt väntar på transport e.d. kan kallas godstorg
komplexitet	ordet komplexitet står för egenskapen att vara sammansatt av flera till ett helt för-enade delar medan ordet komplicitet står för egenskapen att vara svårutredd
(strålnings)monitor	instrument för mätning av strålningsnivå eller aktivitetsmängd i syfte att fastställa dessa storheter eller kontrollera att deras värde inte överskrider fastställda gränser
monitering	mätning med monitor
omgivningsmonitor	monitor för övervakning av strålningsnivå på en bestämd plats, t.ex. i en reaktors omgivning
personmonitering	monitering av en person gällande såväl extern bestrålning som kroppsaktivitet